

affiches entre publicité d'un événement et propagande manifeste. Si les affiches monochromes des années 1920 ont pour simple visée de présenter le programme de la journée aux tombes de l'Yser, celles apparues au-delà de 1928 (année de construction de la Tour) vont se distinguer par un tournant esthétique majeur (ajout de couleurs, primauté de l'image sur le texte...) et s'insérer dans une campagne globale de propagande par l'image sous la houlette du cinéaste Clemens De Landtsheer. Le graphisme choisi chaque année par le comité va se démultiplier sur des supports en tous genres (billets, badges, boîtes d'allumettes...) afin de fidéliser le public, de permettre une circulation intensive de l'image et de créer un style visuel de l'événement reconnaissable par tous. La Tour de l'Yser est au cœur de cette iconographie, son aspect élancé et imposant se prêtant particulièrement bien au format 'portrait' des affiches. Même en ruines, suite à l'attentat de 1946, elle est dessinée symboliquement en pleine renaissance dans un halo de lumière (affiche de 1948). À partir des années 1960, la représentation, désormais identifiable par tous, se fait plus stylisée jusqu'à se transformer en un colossal chiffre 1 pour l'affiche de 1987 en référence au discours radical du Vlaams Blok : « Vlaanderen één. Vlaanderen eerst ».

L'ouvrage comprend par ailleurs dix courtes notices, rédigées par des spécialistes du sujet, consacrées à des dessinateurs tels que Jos De Swerts, Luc Verstraete, André Sollie... ; à des faits précis du Pèlerinage tels la Deuxième Guerre mondiale ou le concours de dessin ; ou encore à une affiche en particulier comme celle, plus européenne, de l'année 1968. Le livre se termine par un répertoire biographique des dessinateurs qui constitue une plus-value à la publication. Il permet d'avoir une première approche de ces dessinateurs, acteurs de l'histoire souvent méconnus, et de se rendre compte, par exemple, que le comité du pèlerinage ne les a pas choisis au hasard.

Les visuels du Pèlerinage de l'Yser sont aujourd'hui devenus des objets de collection que l'on chine dans les brocantes. Par cette publication, l'ADVN et le Museum Aan de IJzer ont, certes, voulu

dépasser le cadre de la collection fétichiste mais cela reste un ouvrage de type 'grand public', avec des textes qui relèvent plus de l'essai ou de la courte notice sans référence scientifique – notons néanmoins une bibliographie sommaire en fin d'ouvrage – qui peuvent laisser certains chercheurs sur leur faim. Les auteurs en sont tout à fait conscients et cette ambition strictement mesurée est annoncée d'emblée par Tom Cobbaert dans son introduction : il s'agit avant tout de créer un 'souvenir d'anniversaire attrayant'.

Le catalogue n'en demeure pas moins un inventaire incontournable pour tout historien intégrant les sources iconographiques dans sa compréhension de l'histoire politique et de ses implications communautaires. Ces affiches permettent, en complément des sources écrites que sont les discours, pamphlets et autres articles de presse, d'appréhender l'image, au sens propre comme au sens figuré, de cette importante manifestation politique de masse dans la société belgo-flamande.

Bénédicté Rochet

JAN CREVE

Frantz Van Dorpe en het Verdinaso

s.l., Jan Creve, 2021, 103 p.

VINCENT STUER

Hoogmoed. Van Verdinaso tot verzet

Gent, Borgerhoff & Lamberigts, 2021, 311 p.

Met slechts enkele weken verschil verschenen in 2021 twee boeken over de ondernemer en politicus Frantz Van Dorpe (1906-1990). Ondanks een lemma in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (R. Vanlandschoot, 'Dorpe, Frantz van', in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 978-979) bleef deze enigmatische man vrij onbekend, behalve misschien in zijn woonplaats Sint-Niklaas en in kringen van historici en nostalgici die zich over het Verdinaso buigen. Beide publicaties trachten zo een leemte op te vullen in onze kennis over de man, de bewegingen waarin hij actief was en het tijdsgewricht waarin hij leefde.

Frantz Van Dorpe werd geboren in een kroostrijk gezin in de betere kringen, met wortels in Kortrijk

en in het Waasland. Zijn vader Leo Van Dorpe was advocaat, maar raakte ook betrokken in de textielindustrie, de economische sector waarin de familie van zijn vrouw actief was. Langs vaderszijde bestond er enige sympathie voor de Vlaamse beweging. Tussen de twee wereldoorlogen was die Vlaamse beweging op zoek naar een nieuwe vorm en inhoud. Keuze was er te over: democratisch of autoritair, links of rechts, federalistisch binnen de Belgische structuren of onafhankelijk van België, Vlaams of Groot-Nederlands, ... ?

Een van de bewegingen die in het begin van de jaren 1930 probeerde zich naar boven te werken, was het Verbond van Dietse Nationaal-Solidaristen (Verdinaso), opgericht door de voormalige Vlaamse frontsoldaat en volksvertegenwoordiger Joris Van Severen. Van Dorpe sloot zich, tot verbazing van wie hem meende te kennen, al vroeg bij de jonge organisatie aan. Hij speelde er een niet onbelangrijke rol, onder meer als plaatselijk leider in Brussel en als gowwleider voor Brabant. Daarbij ging hij fysieke confrontaties met tegenstanders niet uit de weg. Maar zijn belangrijkste bijdrage tot de groei en bloei van het Verdinaso lag wellicht in de publicatie van honderden bijdragen in de pers, vooral dan in het weekblad van de vereniging *Hier Dinaso!* Daarmee droeg hij bij tot de vorming en de verspreiding van de ideeën van de beweging. Van Dorpe positioneerde zich als een voorstander van de Nieuwe Marsrichting van het Verdinaso. Vanaf 1934 liet Van Severen immers het Vlaams-nationalisme meer en meer achter zich en opteerde hij voor een Groot-Nederlands perspectief, met België, Nederland en Luxemburg als participanten. De leider hield echter vast aan het autoritaire en elitaire aspect van de beweging en weigerde onder meer aan verkiezingen deel te nemen, ondanks aandringen van sympathisanten en medewerkers als Van Dorpe. Daardoor bleef de beweging politiek irrelevant, wat bijdroeg tot de breuk tussen Van Dorpe en Van Severen, kort voor de oorlog. Van Severen overleefde de meidagen van 1940 niet: hij werd door Franse soldaten geëxecuteerd in Abbeville.

Het Verdinaso ging dus de Tweede Wereldoorlog in zonder leider. Zodra Van Severens dood bekend

was, barstte de strijd om zijn opvolging en zijn erfenis los. Onder de leiding van Jef François sloten de meeste Vlaamse Dinaso's zich aan bij het VNV. Voor velen van hen was het slechts een tussenschap naar het Vlaamse Legioen, de Waffen SS of de Germaanse SS-Vlaanderen. Anderen onthielden zich van verdere politieke activiteiten, terwijl een beperkte groep voor het verzet koos. Bij deze laatsten hoorde Frantz Van Dorpe. Vanaf 1941 raakte hij betrokken bij een aantal inlichtingen- en sabotageactiviteiten. Hij sloot nauw aan bij koningsgezinde en autoritaire kringen in het verzet. Na de oorlog leidde dit tot een engagement ten voordele van koning Leopold III. Zijn contacten van voor en tijdens de oorlog in rechtse, weinig democratische kringen, leidden hem naar de Christelijke Volkspartij (CVP). Hij bekleedde het ambt van burgemeester van Sint-Niklaas voor deze partij. Voorts was hij vooral bezig met zijn zakelijke activiteiten, in het kader van het Vlaams Economisch Verbond en van het Belgische Benelux-comité.

Jan Creve beperkte zijn onderzoek grotendeels tot de vooroorlogse activiteiten van Van Dorpe in het Verdinaso, tot het uiteenvallen van de beweging en zijn ontslag in het voorjaar van 1941. In een korte epilooog gaat hij in op zijn activiteiten in onder meer de CVP en voor de Benelux.

Vincent Stuer bespreekt wel de rol van Van Dorpe in het verzet. Daaruit wordt duidelijk dat het verzet tegen de nationaalsocialistische bezetter niet noodzakelijk dreef op een democratische, pluralistische of linkse gezindheid. Stuer behandelt ook de naoorlogse periode uitgebreider, met aandacht voor de netwerking van Van Dorpe. Hij gaat onder meer in op zijn rol in de koningskwestie en de repressieperiode en heeft aandacht voor zijn economische activiteiten. Zijn burgemeesterschap van Sint-Niklaas komt in geen van beide werken aan bod. Beide auteurs gaan diep in op het rechts-autoritair, antidemocratisch gedachtegoed van het Verdinaso, wat volledig onderschreven en gepropageerd werd door Van Dorpe. Dat blijkt uit zijn bijdragen in de Verdinasobladen, maar ook uit zijn uiteenzettingen tijdens diverse bijeenkomsten van de beweging.

Samen met Dieter Vandenbroucke, in zijn commentaar op beide publicaties, vind ik evenwel dat beide auteurs te weinig aandacht besteden aan het antisemitisme van Van Dorpe. In het licht van de doorstroming van nogal wat Dinaso's naar de SS tijdens de bezetting – wat blijkt uit de publicaties van Lieven Saerens en uit mijn eigen onderzoek – hadden beslist interessante bladzijden kunnen worden gewijd aan de verantwoordelijkheid ter zake van Van Dorpe.

Dit belet niet dat beide werken, die elkaar aanvullen, een belangrijke bijdrage bevatten tot de kennis van de politieke rechterzijde in België tijdens het interbellum, maar ook tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Vanuit het verhaal van een eerder bescheiden deelnemer en de geschiedenis van een al bij al marginale beweging wordt een breed beeld geschetst van de evolutie en de impact van de politieke rechterzijde en van de politieke, economische en sociale netwerken op de Belgische maatschappij van de eerste helft van de vorige eeuw. Beide werken brengen nieuwe elementen en inzichten aan, maar nodigen ook uit tot verder onderzoek, onder meer over Van Dorpes geestesgenoten.

Frank Seberechts

MARIE-ANNE WEISERS

La justice belge, les bourreaux allemands et la Shoah

Bruxelles, UP ULB, 2020, 368 p.

Het boek van Marie-Anne Weisers over de naoorlogse berechting van de Duitse verantwoordelijken van de Holocaust in België is de handelsversie van het tienjarig doctoraatsonderzoek dat zij uitvoerde onder begeleiding van Pieter Lagrou (ULB).

De centrale vraagstelling van Weisers draait rond het zogenaamde falen van het Belgisch militair gerecht om de Duitse daders van de Jodenvervolging adequaat te berechten. Weinig Duitsers werden in België wegens oorlogsmisdaden aangeklaagd (108 individuen in 35 processen) en de meesten daarvan werden na strafverminderingen in de vroege Koude Oorlog snel weer vrijgelaten. Maxime Steinberg had reeds vroeger op dit falen

gewezen, zonder het ten gronde te onderzoeken. In dat opzicht zet Weisers het (doctoraats)onderzoek van Steinberg direct voort en kan ze als de academische opvolger van deze pionier worden beschouwd.

Weisers volgt twee sporen: eerst door chronologisch te verruimen met een start in 1918 en vervolgens door een microanalyse toe te passen op enkele concrete processen.

In het eerste deel verhaalt Weisers de politiek-juridische voorgeschiedenis na 1918. Noch in de processen wegens oorlogsmisdaden voor het *Reichsgericht* in Leipzig in 1921, noch voor Belgische rechtbanken, kwam men tot een proportionele berechting van Duitse oorlogsmisdadigers. Hoewel die mislukking twintig jaar later sterk meespeelde in de hoofden van de Belgische juristen en beleidsmakers (p. 31), zou het toch niet voor een Belgische doorbraak zorgen. De grote lijnen van de internationale discussie tijdens WOII zijn genoegzaam bekend: de nieuwe aard van de misdaden die werden begaan, alsook de transnationale aard ervan, noopten tot een internationale rechtshervorming. Dat begon al met nu eindelijk eens te bepalen wat de definitie en het toepassingsgebied waren van een 'oorlogsmisdaad'. Ook bleek het nodig te werken met nieuwe noties zoals 'misdaad tegen de vrede' (door het voeren van een 'war of aggression') en 'misdaden tegen de mensheid'. Ook is genoegzaam bekend dat alle staten huiverig stonden tegenover een al te voortvarende omwenteling van het internationale recht, waarmee ook hun eigen soeverein gebruik van staatsgeweld ingeperkt zou kunnen worden. Sterk gesimplificeerd, lijkt het zo te zijn dat België tussen 1918-1949 beschikte over enkele belangrijke vernieuwingsgezinde magistraten, juristen en diplomaten maar dat de politieke beleidsmakers die de reële macht hanteerden altijd de meest voorzichtige, behoudsgezinde weg kozen.

De verklaring van Moskou (30 oktober 1943) legde het zwaartepunt van de naoorlogse berechting bij de nationale rechtbanken. Tot de landing in Normandië (juni 1944) bleef dit een wat 'academisch' debat waar de Belgen zich met al hun goede inten-